

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Osobnost a dílo Karla Farského

Vypracovala: Miroslava Hoznedlová
Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma Osobnost a dílo Karla Farského vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 15. 6. 2013

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D., za rady, připomínky a odborné vedení práce.

Anotace

Osobnost a dílo Karla Farského

Cílem této práce je představit osobnost kněze, modernisty a literáta Karla Farského, prvního patriarchy Církve československé. Předmětem práce je analýza myšlenek Karla Farského, jeho duchovní proměna, výtky vůči katolické církvi a změny jeho náboženského smýšlení v době první československé republiky. V práci se rovněž zaměříme na vznikající Církev československou a její postupné vzdalování od katolické církve.

Práce popisuje život Karla Farského a jeho teologii. Dále se zaměřuje na rozbor jeho jednotlivých děl a představuje některé myšlenky a názory prvního patriarchy Církve československé. Ukazuje, jak se jeho smýšlení o církvi, jejích praktikách, Bohu, obřadech a dalších náboženských tématech v průběhu času vyvíjelo.

Zabývá se i samotnou Církví československou. Nejprve okolnostmi jejího vzniku, dále jejími začátky, vývojem a útrapami, které jej provázely.

Klíčová slova: Karel Farský, teologie, myšlenky a názory, Církev československá

Abstract

Personality and work of Karel Farský

The aim of this bachelor thesis will be about priest's personality, modernists and writer Charles Farský (Karel Farský), the first patriarch of the Czechoslovak Church. The object of this thesis will be analysis of ideas of Karel Farský, his spiritual transformation, reproof of the Catholic Church and changing his religious opinions in time the first Czechoslovak Republic. In this work we will also concentrate on the development Czechoslovak Church and its gradual moving away from the Catholic Church.

This work describes the life of Karel Farský and his theology. It concentrates on the analysis of individual works and shows some ideas and opinions of the first patriarch of the Czechoslovak Church. It shows how his reproof about church, its practices, God, ceremonies and other religious subjects, evolved over time.

It focuses also on the Czechoslovak Church. In the first instance on its development and circumstances that led to its creation. It describes its beginnings, suffering and last but not least its development as well.

Key words: Karel Farský, theology, ideas and opinions, Czechoslovak Church

Obsah

Úvod	7
1 Osobnost Karla Farského	8
1.1 Život Karla Farského	8
1.2 Karel Farský a výuka náboženství.....	10
2 Dílo a teologie Karla Farského	11
2.1 Dílo – stručný přehled	11
2.2 Teologie Karla Farského	13
2.3 <i>Liturgie</i>	16
2.4 <i>Československý katechismus</i>	18
2.5 <i>Český problém církevní</i>	19
2.6 <i>Papežství a národ český</i>	21
2.7 <i>Stát a církev</i>	22
2.8 <i>Obřadní příručka Církve československé</i>	23
2.9 <i>Přelom a Z pode jha</i>	25
2.10 <i>Zpěvník písní duchovních</i>	27
2.11 Další práce s věroučným obsahem.....	28
2.12 Nevydané knihy.....	31
2.13 Shrnutí teologie a spisovatelské činnosti Karla Farského	32
3 Církev československá (CČS)	34
3.1 Vznik nové církve.....	34
3.2 Začátky nově vzniklé církve	38
Závěr	42
Literatura	45
Přílohy	47

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá osobností a dílem kněze, modernisty a prvního patriarchy Církve československé (husitské) Karla Farského. Cílem práce bude analýza myšlenek Karla Farského, představení jeho výtek proti katolické církvi a změn jeho smýšlení v době první československé republiky.

Práce je rozčleněna do několika částí. První kapitola se zabývá životem Karla Farského od narození přes studia v Praze, vysvěcením na kněze, jeho působením na středních školách, přeložením do Plzně, kde působil jako profesor náboženství, jeho následným zvolením prvním patriarchou Církve československé.

Druhá kapitola předkládá nejprve stručný přehled Farského literárních děl a řeší otázku jeho teologie – jak chápal Boha, Ježíše Krista, Ducha svatého, Nový zákon a pojem nového náboženství. Kapitola dále analyzuje jeho jednotlivá díla – *Liturgie*, *Katechismus*, *Český problém církevní*, *Stát a církev*, *Přelom*, *Z pode jha* a další jeho práce i nevydané knihy. Představí jeho myšlenky a vývoj jeho náboženské smýšlení.

Hlavním tématem třetí kapitoly je Církev československá. Zaměříme se na okolnosti, které vedly k jejímu založení coby nového církevního subjektu, dále počátečními problémy jejího fungování, jako byl např. problém uznání církve státem, její organizace a později její vzdalování se od katolické církve. Kapitola sleduje vývoj této nové církve ve 20. letech 20. století a významné změny, které se během této doby udály.

1 Osobnost Karla Farského

1.1 Život Karla Farského

Karel Farský se narodil 26. července 1880 ve Škodějově u Vysokého nad Jizerou rodičům Františku Farskému a Johaně Bochové. Po ukončení docházky do obecné školy v Roprachticích studoval v letech 1892 až 1900 na akademickém gymnáziu v Praze. O čtyři roky později zahájil studium na české teologické fakultě Univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze. V červnu 1904 byl v kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě vysvěcen na kněze. Dva roky působil jako kaplan v Ostrově u Karlových Varů a jako administrátor fary v Perninku u Jáchymova. V letech 1906–1910 byl adjunktem bohoslovecké fakulty v Praze a 4. prosince 1906 mu byl po obhájení disertační práce *De divinatione et magia in Sancta Scriptura* (O božském zjevení a zázracích v Písmu svatém) a složení rigorózních zkoušek udělen doktorát teologie. Později působil na středních školách ve Vršovicích a na Vinohradech v Praze. V roce 1914 byl kvůli sporu s církevní vrchností přeložen z Prahy jako profesor náboženství, a to na II. reálku v Plzni.¹

Spor, který zapříčinil přeložení Karla Farského do Plzně, měl souvislost s jeho strýcem Josefem Farským, vyšehradským kanovníkem, neboť se „*Jednalo se zřejmě o nějakou křivdu vůči strýcovi.*“² V Plzni působil po celé čtyři roky trvání první světové války. V roce 1918 se zde setkal s pražským arcibiskupem Huynem, který prováděl vizitaci. Jelikož byl Farský z počátku zastáncem idejí modernismu, stal se ve stejném roce členem Jednoty katolického duchovenstva³, která obnovila svoji činnost. Později se zapojil do činnosti sdružení Ohnisko, iniciativy kněží, která usilovala o realizaci církevních reforem. Na základě rozhodnutí členské schůze bylo Ohnisko dne 15. Zář

---

¹ Český zápas - Týdeník církve československé husitské, 2003, roč. 83, č. 31, s. 2; Často se uvádí nesprávné datum narození a to 22. července; Český zápas - týdeník církve československé husitské, 2005, roč. 85, č. 46, s. 3; KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 10-11; Český zápas – týdeník církve československé husitské, 2006, roč. 86, č. 8, s. 3.

² KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 11.

³ Spolek sdružující české modernistické duchovní (1902-1907), po vzniku Československa byl v roce 1918 obnoven pod jménem Jednota katolického duchovenstva československého.

1919 rozpuštěno a na jeho základech vznikl Klub reformních kněží,⁴ který začal vydávat časopis *Právo národa*. Ten byl později zakázán, ale Klub reformních kněží jej přesto dostával k dispozici. Předsedou klubu byl zvolen ThDr. Karel Farský a vzhledem k vyčerpání touto pozicí odešel z Plzně a stal se tajemníkem v církevním oddělení Ministerstva školství a národní osvěty, kde zůstal až do konce roku 1920. V této době již vrcholily přípravné práce k založení Církve československé (CČS), a proto Farský jako „předseda reformního klubu římsko-katolických kněží vyžádal si na podzim 1919, aby službou byl přikázán k ministerstvu školství do Prahy.“⁵ Zde mimo své další povinnosti vykonával post profesora náboženství CČS na středních školách. V letech 1920–1924 působil jako správce západočeské diecéze v Plzni. Po založení Církve československé byl v červnu 1924 zvolen biskupem pražské diecéze a patriarchou CČS.

V roce 1925 podnikl s Gustavem A. Procházkou a Rostislavem Stejskalem cestu do Stockholmu, kde se konal křesťanský kongres. Podařilo se jim zde dosáhnout zastoupení Církve československé ve výboru křesťanských církví. V listopadu 1926 odcestoval Farský do USA za účelem pastorační péče o náboženské obce CČS, usiloval zde o založení samostatné diecéze. Svolal proto schůzi do Filadelfie, kde představoval základní věci týkající se církve a sloužil zde mše buď v češtině, nebo slovenštině. Náboženská obec, která vznikla v Newarku, přetrvala nejdéle ze všech náboženských obcí až do roku 1976, kdy zanikla v důsledku přestěhování jejích členů. Po návratu z USA Farský podal zprávu ústřední radě a věnoval se misijní činnosti. Na konci roku 1926 podstoupil operaci slepého střeva, ale lékaři zjistili, že jeho choroba je vážnější, proto podstoupil léčbu ozařováním, která však nebyla účinná. Po operaci se ještě zúčastnil jednání o úpravě studia bohoslovců Církve československé. Poslední bohoslužbu sloužil 21. prosince 1926 v Husově sboru v pražských Nuslích. 12. června Dne 1927 ve 47 letech Karel Farský zemřel.⁶

---

⁴ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 41-50; MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 126.

⁵ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 16-40; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 9-41.

⁶ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 16-40; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 41-72; Český zápas - čtrnáctideník církve československé husitské, 2010, roč. 90, č. 30, s. 3.

1.2 Karel Farský a výuka náboženství

Karel Farský nebyl jenom knězem a teologem, ale i učitelem náboženství. V začátcích Církve československé jeho novátorský a otevřený přístup velmi ovlivnil pedagogickou práci a přístup k dětem. Byl autorem několika náboženských učebnic, které byly určeny pro výuku na školách, např. *Liturgika*, *Mravouka* (1915-1916) či *Biblická dějprava - starozákonní* (1925). Karel Farský vypracoval i školní osnovy, které pak v roce 1921 otiskl časopis *Český zápas*. Podle těchto osnov se nejdříve v první třídě obecné školy vyučovaly základní křesťanské pojmy a témata jako kříž, Ježíš, Bůh atd., poté se přistupovalo k objasnění smyslu svátků jako Vánoce a Velikonoce. Ve druhé třídě se probíral Starý zákon, ve třetí třídě Nový zákon a svátosti. Tématem čtvrté třídy byla věrouka – výklad vyznání víry a přehled církevních dějin, v páté třídě pak mravouka. První a druhé třídy měšťanských škol se podrobněji věnovaly učivu z obecné školy, třetí třída českým církevním dějinám a čtvrtá třída světovému náboženství a dějinám křesťanství. Na středních školách se prohlubovalo učivo z měšťanské školy.⁷

---

⁷ Český zápas – čtrnáctideník církve československé husitské, 2005, roč. 85, č. 35, s. 3.

2 Dílo a teologie Karla Farského

Účast Karla Farského na založení a budování Církve československé se projevovala hlavně v jeho práci. Vzhledem k tomu, že byl příčinou rozchodu Církve československé s Římem, musel se starat nejen o organizační práce, ale i o teoretickou ideovou práci.⁸

Karel Farský se držel svých vlastních myšlenek, názorů, a proto jej lze těžko zařadit do některé z teologických škol. Lze říci, že v určitém období byl zastáncem konkordismu.⁹ Bibli chápal jako celek a základ křesťanství, kde Kristus je na nejvyšším místě a „že celé evangelium je ve Starém zákoně... jenže nesoustavně, rozptýleně.“¹⁰ Texty Starého zákona se dětem pokoušel vysvětlovat tak, aby jim rozuměly, zároveň se pokoušel nově formulovat základní teologické pojmy, především v díle *Československý katechismus*.

2.1 Dílo – stručný přehled

Koncem roku 1919 byl vydán *Český misál*, jenž měl sedm sešitů, a sloužil jako podklad pro bohoslužby v českém jazyce. Jednalo se o překlad římského misálu, který vznikl z praktických potřeb CČS. Ještě před založením Církve československé se totiž o Vánocích konaly bohoslužby v češtině a dřívější překlady už nevyhovovaly. Téhož roku byly vydány knihy *Český problém církevní* a *Papežství a národ český*, který Farský vydal pod pseudonymem Pavel Nemo.¹¹

V roce 1909 začíná K. Farský pracovat na spise *Stvoření: Výklad k biblickému líčení vzniku světa v duchu církve čsl.*, který byl vydán roku 1920. Toto dílo je pojato v duchu katolického modernismu.¹²

---

⁸ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 80.

⁹ KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 76; Teorie z 19. století, která se snaží propojit evoluci a stvoření světa Bohem pomocí mechanického ztotožnění biblických dnů stvoření s eratómy.

¹⁰ KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 76.

¹¹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 75; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 116.

¹² Racionalistický proud v křesťanství, který vznikl na počátku 20. století, myšlenkově navazoval na *tübingenskou školu* a na tvrzení Johna Henryho Newmana; *Katolický modernismus* [online]. In: Křesťanství, [cit. 17-3-2013]. Dostupné z: <http://buh.kvalitne.cz/krestanstvi/vypisky/katolickymodernismusakatlickateologieXXstoleti.htm>

Ačkoliv bylo toto dílo řadou teologů kritizováno, měla pro novou církev zásadní význam. Farský zde představuje své názory na stvoření a vývoj světa ještě z pozice římsko-katolického kněze. Při práci na této knize dospěl k názoru, že v náboženství nesmí jít jen o dogmatické pravdy, ale i o soulad životní pravdy, vědy a stvoření světa. Jinak řečeno chtěl uvést v soulad Bibli a vědu:¹³ „*Tato dvě přesvědčení spojovala se potom u Dr. Farského stále zřetelněji s vědomím, že pravé náboženství nemůže se naprosto rozvíjet jen v tradičních kolejích dosavadních církví, nýbrž že si musí jako veškerý životní projev, nechce-li ustrnouti, hledati cesty nové, modernímu člověku schůdnější, přijatelnější, ale i závažnější.*“¹⁴ O těchto přesvědčeních se zmiňoval i v knize *Český problém církevní*, kde je spojoval s reformační minulostí českého národa i s jeho filozofickým a přírodovědeckým vzděláním. Karel Farský tvrdil, že bychom výklad o stvoření světa neměli brát doslova, a uvádí zde, čím věda přispěla k odkrytí vzniku světa (původ sluneční soustavy, dosavadní stav geologie, vznik života na zemi a jeho vývoj). Zamýšlí se nad obsahem a důsledky a srovnává je s předchozími názory i s výkladem katolické církve. V závěru knihy tvrdí, že předkládané názory nejsou definitivní a že se může mýlit, neboť se jedná o pouhý pokus, jak smířit ducha lidí s duchem vědy.¹⁵

Dalším dílem je *Zpode jha* (1920), kde zachytil svůj vnitřní boj při překonávání osobních a náboženských problémů. O nich se zmiňuje i v knize *Přelom* (1921), kde zároveň formou vzpomínek líčí okamžiky svého kněžského života, uvádí přehled své vědecké práce a myšlenkového zrání. V srpnu 1922 vydal společně s příbramským profesorem Františkem Kalousem *Československý katechismus*.¹⁶ Roku 1924 vyšla kniha *Stát a církev*, která se zabývala církevně-historickými otázkami – poměry českého státu a církve římské od samých začátků až do roku 1924.¹⁷ Opíral se zde o husitskou tradici, „*pražské artikuly chápal jako program, uvádí je v plném znění a vykládá je.*“¹⁸

---

¹³ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 75; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 88-89, 107, 116.

¹⁴ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 75.

¹⁵ Tamtéž, s. 106-107.

¹⁶ Základní učebnice věrouky sepsaná v otázkách a odpovědích.

¹⁷ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 114.

¹⁸ KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 77.

V roce 1925 byly vydány příručky *Stručné informace o náboženských názorech a organizaci církve československé a Náboženství v národě československém*.¹⁹

2.2 Teologie Karla Farského

Karel Farský chtěl, aby český člověk rozuměl náboženství lépe, než jak mu bylo dosud vykládáno, především však křesťanskému náboženství. Usiloval o přiblížení Ježíše Krista modernímu člověku. Literární díla Karla Farského jsou tematicky velmi rozmanitá, námětově sahají do oblasti historické, dogmatické, nábožensky-filozofické, liturgické či církevně-politické, vše je protknuto jeho křesťanským přesvědčením. Velký důraz kladl Farský na moderní výklad evangelia (zejména ve své *Liturgii*), českou reformaci a její osobnosti – především mistra Jana Husa.²⁰ „*Některé jeho výroky vyjadřují myšlenku, že zpřítomnění Krista při večeři Páně je dílem našeho ducha: Duchovní úkon této svátosti náleží v tom, že si člověk přijímající zpřítomňuje Krista Ježíše a celé jeho dílo sám v sobě.*“²¹

Karel Farský se zmiňuje i o Novém zákoně, uvádí jedno ze svých stanovisek a vyjadřuje se o Duchu svatém, jako kdyby „*šlo o neosobní božskou sílu: Těm, kdož dovedou toto vše pochopit, slibuje Ježíš živé nadšení boží, božské oduševnění, Ducha svatého, tj. radostné proniknutí síly boží člověkem.*“²²

Ve svém dalším textu představuje další stanovisko k Novému zákonu: „*S kým je totožný tento Utěšitel, Duch pravdy? S Bohem. Je živá síla Boží nebo sám Bůh osobně projevený v lidstvu.*“²³ Toto je názor Karla Farského na Ducha svatého, shoduje se jak s evangeliem, tak i křesťanskou tradicí. Dále se v některých svých knihách zmiňoval, že Bůh se vyskytuje v přírodě jako „*řád zákonů*“. Toto jeho tvrzení bylo velmi často kritizováno jako panteismus.²⁴ Naopak v jiných dílech vykládal tento řád přírody v jiném vztahu – „*vše ovládá Boží láska a obětování*“ – odporujícím ztotožnění Boha s přírodou. V dalších Farského textech se může zdát, že Ježíš Kristus není vrcholným

---

¹⁹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 13-16; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 75.

²⁰ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 83-85; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 89.

²¹ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 84.

²² Tamtéž, s. 84.

²³ Tamtéž, s. 84.

²⁴ Přesvědčení o tom, že vše je tvořeno jedním celkem majícím božskou povahu.

zjevením Boha, a ve své knize *Katechismus* se dokonce zmiňuje o tom, že „*Kristovo evangelium (není) poslední etapou vývoje náboženského.*“²⁵ Nemá na mysli vyšší evangelium než Ježíše Krista, ale jen jeho důsledky a rozvoj. Tvrdí, že Ježíš Kristus nemůže být nijak překonán ani vývojem, naopak je konečně platnou normou jako Duch Kristův.

Karel Farský se zmiňoval i o „novém“ náboženství, v souvislosti s tím odkazuje na myšlenky takových osobností, jakými byli Jan Hus, Jan Amos Komenský, Tomáš Garrigue Masaryk, všechny tyto osobnosti byly pro Církev československou husitskou velmi zásadní.²⁶ Přebírá od nich (hlavně od T. G. Masaryka) některé myšlenky, například: „*Náboženství moderního člověka spočívat musí na pravdě vědecké,*“ nebo: „*Náboženskou a mravní krizi může překonat jen náboženství opravdové a vyšší.*“²⁷

Farský chtěl, aby ono „nové“ náboženství bylo vedené v duchu křesťanství, a tvrdí, že jeho úkolem by mělo být vrátit lidem ducha Ježíše Krista, ducha pravdy a lásky, s nímž je spojené i pravé poznání Boha. Hlavním znakem Farského myšlení je dialektika, která je patrná v jeho výrociích o Ježíši Kristu, například zmrtnýchvstání nebo mesiášství. Podle něj zmrtnýchvstání „jest“, ale toto označení je ve stejném výroku dialekticky omezeno na „má být“, tedy protiklad oznamovacího a rozkazovacího způsobu.²⁸ „*Kristus podle něho ‚jest‘ Mesiáš a Vykupitel, ale musí se teprve Mesiášem a Vykupitelem lidstva ‚stát‘.*“²⁹ Svoji teologii však Karel Farský nevyložil úplně. Částečně zachycuje její vysvětlení v *Liturgii*, kde je předloženo pochopení evangelia v určitých bodech. Farský kladl důraz také na vědecké poznání, podle nějž církev musí nebo je povinna přijmout to, že věda má pravdu o skutečnosti, která tvoří obsah stvořeného vesmíru – podobný názor měl i Jan Hus. Karel Farský prohlašoval, že pokud chceme kázat evangelium, musíme znát výsledky vědeckého zkoumání. Tím dával neomezenou svobodu vědě jak v náboženství, tak i v teologii, tento přístup můžeme nazývat jako klad vývoje.³⁰

---

²⁵ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 84.

²⁶ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 94-97; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 85.

²⁷ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 85.

²⁸ Tamtéž, s. 86.

²⁹ Tamtéž, s. 86.

³⁰ Tamtéž, s. 86-88.

Po dokončení knihy *Stvoření* v roce 1909 a pak i následném založení Církve československé husitské prosazoval názor, „že Boha poznáme z přírody ,zákon po zákonu, takřka kousek po kousku‘, a proto ,i veškerá vážná přírodověda všech oborů a věda vůbec... zkoumajíc zákony všehomíra – jest... bohovědou – theologií, a opravdový vědátor theologem‘.“³¹ Tento názor ale nakonec opustil a přišel s novým výkladem řádu přírody jako řádu lásky a oběti, který už nemá nic společného s vědeckým poznáním přírodních zákonů. Myšlenka Boha je v jeho spise skutečně ústřední. Farský odmítá jakýkoliv jeho důkaz a poznání Boha zcela přesouvá z oblasti vědy do „vnitřní zkušenosti“.³² Podle Farského je jediným pravým poznáním Boha Duch Kristův: „Poznání Boha je možné jen z jeho sebezjevení, a proto není poznáním vědeckým.“³³

V době, kdy smýšlel jako katolický duchovní, se rozcházel s oficiálním katolickým způsobem výkladu Písma, který jej podřizoval autoritativnímu výkladu církve. Stejně tak nepřejal ani fundamentalistický způsob výkladu Písma podle „litery“, tedy doslovný výklad textu. Byl přesvědčen, že Písmo je potřeba vykládat tak, jako věda vykládá všechny skutečnosti světa. V tomto ohledu zastával směr konkordismus který právě usiloval o vědecký výklad Bible. Konkordismus se snažil najít za biblickým podáním „historickou skutečnost“ a toto biblické podání uvést v soulad a harmonii, na biblické poselství aplikoval vývojovou teorii, která umožňovala pochopit texty Bible ve vývojových souvislostech a porovnat je se stavem kulturního vývoje lidstva.³⁴

Karel Farský přinesl jako první do teologie církve pojem Duch svatý, přejímá ho však z tübingenské teologické školy z poloviny 19. století. Vytvořil teologii, která měla oslovit moderního člověka, pro nějž už klasické pojetí Svaté trojice nemělo takový význam nebo si ho nevykládal tak, jak by měl. Farský nevnímal Ducha Kristova jako konkrétní postavu tradiční trojiční teologie, ale šlo mu spíše o zachycení úmyslu Kristova díla pro člověka.³⁵

---

³¹ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 88.

³² Tamtéž, s. 88-89; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 91-92.

³³ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 89.

³⁴ MEDEK, Rudolf, *K teologii dr. Karla Farského*, Theologická Revue Církve československé husitské, Praha 6, 1990, roč. 23, č. 6, s. 169.

³⁵ HRDLIČKA, Jaroslav, *Duch Kristův-trvalá norma CČSH*, Theologická Revue Církve československé husitské, 1989, roč. 22, č. 1, s. 21-22.

Hlavním cílem nebo spíše celoživotním smyslem života Karla Farského bylo vytvoření nového výkladu evangelia a věrnější církevní praxe, proto také usiloval o vytvoření nové církve. Považoval za nutné změnit věrouku církve, což byl jeden z ústředních motivů pro vyhlášení nové Církve československé, která měla být postavena na shodě vědy a víry.³⁶

2.3 *Liturgie*

Jelikož *Český misál* po jisté době přestal jako doslovný překlad latinské mše vyhovovat, bylo zapotřebí ho nejdříve doplňovat a později úplně změnit. Karel Farský bojoval za svobodnou teologickou orientaci Československé církve, právě proto sepsal návrh nové *Liturgie*, který církevní veřejnosti předložil roku 1922. O rok později byla *Liturgie* vydána spolu se zvláštním vydáním uherskobrodského kancionálu pod názvem *Liturgie Dr. K. Farského pro věřící československé církve*. Ze začátku byla přijímána různě, někteří ji označovali za „rouhavý pokus o modloslužbu“, jiní jako „novou cestu k Bohu“, ale dá se říci, že v zásadě byla přijata pozitivně. Roku 1923 byla *Liturgie* připojena do Farského *Zpěvníku*. Během roku 1924, kdy v církvi probíhal boj mezi ortodoxním a pokrokovým křídlem a zvítězila pokroková orientace hlásaná právě Farského *Liturgií*, se kniha stala jediným liturgicko-bohoslužebným projevem československé církve. Hlavními částmi *Liturgie* je téma reformační poučování, výchova a naznačování vztahu lidí a Boha.³⁷

V *Liturgii* je formou bohoslužeb zaznamenána veškerá Farského teologie. Když Církev československá přijala Farského *Liturgii*, stala se z ní tzv. liturgická mešní církev, a zachovala si tak duchovní spojení s liturgickou tradicí východního a západního katolicismu (nejrozšířenějšího směru v křesťanství, vzniklého kvůli rozdílnému vývoji křesťanstvím po rozdělení římské říše na západní a východní).³⁸ Tato tradice je však v textu v souvislosti s reformací přehodnocena. Osnova *Liturgie* je strukturována

---

³⁶ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 90–92; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 90.

³⁷ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 61-62; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 116-119.

³⁸ *Katolicismus* [online]. [cit. 17-3-2013]. Dostupné z: <http://www.pravoslavstvo.ru/prilogicz/katolicizmus.htm>. (bez udání data).

katolickou mší a její smysl je připodobňován k účasti na přítomnosti Krista a jeho oběti. Farský tento smysl mše ve své *Liturgii* zachovává z pohledu reformace. Ve vztahu k husitství řadí do středu dění církevního života kromě evangelia také večeři Páně. Shoduje se tak s kalvínským pojetím přítomnosti Krista.³⁹

Učení Církve československé vychází z toho, že se Ježíš Kristus při večeři Páně nachází nebo je přítomný „jako duchovní hlava i se svým tělem, jímž je ovšem shromážděná obec.“⁴⁰ V *Liturgii* píše Farský o zdroji víry, naděje a angažovanosti CČSH, kterým je Duch svatý, objevuje v něm jakousi biblickou normu a spásu, vykládá a objasňuje církvi Ducha Kristova. Zásadním rysem Farského *Liturgie* je skutečnost, že přítomnost Ježíše Krista při večeři Páně se nepředpokládá už od samého začátku shromáždění, je to událost, při které vstupuje do vztahu se shromážděnou církví, ale až tehdy, když nastane nějaký děj (situace). Ve Farského *Liturgii* chybí podle vzoru západní mše modlitba k Duchu svatému (epikléze). Hlavním důvodem je to, že Farský věřil v západní tradice, Duch svatý vychází jak z Otce, tak Syna, se kterým je spojen. Toto pojetí odpovídá Novému zákonu, ale pravosláví jej odmítá, stejně tak se k tomuto názoru staví i Karel Farský.⁴¹

Vyznání jeho *Liturgie* – „kdežkoli shromáždí se dva nebo tři ve jménu mém, tam jsem já prostřed nich“, „Kristus uprostřed nás“ a „živ jsem já, ale již né já, živ je ve mně Kristus“⁴² – je pochopením církve a křesťanů ve vztahu k přítomnosti Ježíše Krista. Jedná se o vyjádření myšlenky, kdy je církev chápána jako Kristovo tělo a hlavou církve je Ježíš Kristus. Farský se ve svých dílech zmiňoval o dvojí přítomnosti Ježíše Krista v církvi, ale konkrétní otázku jeho přítomnosti v knihách nevyložil a nechal církev, aby našla na tuto otázku odpověď. Sám tvrdil, že přítomnost Ježíše Krista v církvi se objevuje jako nepředmětá přítomnost v Duchu svatém. Ježíš Kristus je podle něj v církvi přítomný vždy a prostředkem mezi ním, církví a lidmi je hlásání Božího písma.⁴³

---

³⁹ KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 113.

⁴⁰ Tamtéž, s. 114.

⁴¹ Tamtéž, s. 117-119.

⁴² Tamtéž, s. 120.

⁴³ Tamtéž, s. 125.

2.4 *Československý katechismus*

V srpnu 1922 vydal Karel Farský společně s příbramským profesorem Františkem Kalousem knihu *Československý katechismus*, která se stala nejdůležitějším zdrojem poznání Farského věroučných názorů. *Katechismus* neměl být z počátku oficiální věroučnou knihou, ale spíše jakousi pomůckou pro mládež a věřící. Vznikl s použitím některých pasáží z *Výkladu náboženské nauky*, Farský a Kalous z něj vybrali odpovědi a otázky o Bohu. Proto se může zdát, že si jsou obě publikace velmi podobné.⁴⁴ *Katechismus* je rozdělený do čtyř částí – Náboženství, Příkázání a odkazy, Bohoslužba a Církev. V první části najdeme výklad týkající se Boha, učení Ježíše Krista a jeho významu pro lidstvo. Bůh je zde pojat jako „živý“ zákon světa, který se projevuje ustavičným tvořením a člověk jej poznává postupně v jednotlivých zákonech a zjeveních přírody, hlavně však ve svém nitru. Boží zákonitost se projevuje také v mravním zákoně, který člověk potřebuje znát k tomu, aby mohl žít a aby byl spokojený a šťastný s ostatními lidmi. Tento mravní zákon vyložil a odkázal lidem Ježíš Kristus v evangeliu. Karel Farský o víře prohlašuje, že člověka vede ke svobodě, se kterou pak překonává obtíže v životě, stává se „Božím dítětem“ a dosahuje své spásy.⁴⁵

V části Příkázání a odkazy vykládá, že ten, kdo lidem sděluje Boží zákon, se nazývá prorokem (Mojžíš, Mohamed, Buddha, Konfucius). Byl jím i Ježíš Kristus, přičemž křesťané věří, že právě on je největší prorok. A aby byla lidem stále připomínána pravda, je třeba nových proroků (Jan Hus, Jan Ámos Komenský atd.), jelikož ti předešli celou pravdu Boží neukázali nebo se jejich proroctví nezachovalo. Ve třetí části Farský představuje svůj názor na bohoslužbu. Definuje bohoslužbu, kterou lidé nazývají modlitbou, jako rozmluvu s Bohem. Pokud je modlitba spojena s náboženskými úkony, hovoří se v Církvi československé o svátostech, kterých Farský jmenuje sedm, přičemž za nejdůležitější z nich považuje křest a večeři Páně. Čtvrtá část *Katechismu* se věnuje výkladu církve a závěr knihy je věnován výkladu pojmu „obecná církev“, za kterou

---

⁴⁴ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 89; KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 13-16.

⁴⁵ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 83.

pokládá společnou obec křesťanů, v jejímž čele stojí Ježíš Kristus. Farský říká, že každá církev by měla vést lid k náboženství v duchu Ježíše Krista.⁴⁶

Československý katechismus se stal oficiální věroučnou knihou Církve československé, jelikož byl schválen pražskou a východočeskou diecézní radou. Jeho vydání mělo nicméně za následek vyvrcholení krize v rámci církve – pravoslavná skupina okolo Pavlíka názory v *Katechismu* odsoudila, protože údajně stály mimo věrouku všech křesťanských vyznání. V roce 1924 se Farský přesto stal patriarchou Církve československé, což *de facto* znamenalo vítězství pokrokového teologického směru uvnitř této církve, tedy v podstatě definitivní odklon od pravoslavného směřování Církve československé.⁴⁷

2.5 *Český problém církevní*

Když z revolučního odboje vznikala nová církev, provázela ji jistá kritika týkající se nepřipravenosti českého pokrokového kněžstva. Tato kritika byla vedena způsobem, který měl církev poškodit, hlavně bylo podceňováno vše, co vedlo k rozchodu pokrokové části církve s Římem. Z tohoto důvodu vznikla rok před založením Církve československé Farského kniha *Český problém církevní*. Objevují se v ní souvislosti vzniku Církve československé. A Farský se zde jako katolický kněz zmiňuje o potřebě vykonat něco pro oživení křesťanství.⁴⁸ „*Formuluje ji řadou návrhů na reformu církevní organizace a života v ní. Domnívá se, že tak sahá k samým základům církve, které reformami opraví a zpevní, a učiní tak církev únosnou pro potřeby moderního člověka.*“⁴⁹

Jeho reformátorské názory byly inspirovány katolickým rozborem tehdejší situace, reagoval na celé dění a stav církve, na její vnitřní rozpory, rozpory o názor na svět, na volnost svědomí nebo na rozpor o bohoslužebný ritualismus (přísné dodržování

---

⁴⁶ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 84-85; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 113-114; FARSKÝ, Karel, *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha 1929, s. 24-26.

⁴⁷ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 85.

⁴⁸ Tamtéž, s. 33-34; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 107-108.

⁴⁹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 34.

pravidel, např. přesně stanovený způsob, jak se vykonávají bohoslužby nebo udělování svátostí apod. Zároveň je to souhrn předpisů a zvyků, kterými se jednotlivé církve odlišují).⁵⁰

Farský chtěl všechny tyto rozpory pomocí církevních reforem zmírnit. Uvažoval takto: „*Heslem doby je svoboda a demokracie, které se ani církve neubrání..., nutno se tedy přičinit, aby také v církvi zavládl duch svobody a demokracie.*“⁵¹ Pokud by byla tato otázka v katolické církvi vyřešena, měl by národ po dosažení státní samostatnosti možnost zabývat se například politickými nebo hospodářskými problémy. Když psal počátkem roku 1919 tuto knihu, byl Farský ještě katolickým reformistou, který nechtěl ničit katolickou církev, ale spíše ji obnovovat. V knize se od ostatních reformátorů odlišoval tím, jak své požadavky prezentoval. Jeho neznámější výrok: „*Nebudou-li žádané reformy do jisté lhůty povoleny z Říma, prohlašuji přímo a nejen za sebe, že si je provedeme via facti.*“⁵²

Proti tomuto a dalším zde prezentovaným názorům se vznesla vlna odporu. Katolíci mu například vytýkali radikalitu, nekatolíci, především příslušníci Církve československé evangelické, zase nedomyšlenost. Z tohoto důvodu začal Farský opět promýšlet otázku reformace církve a došel k závěru, že je katolictvím svázán natolik, že by reformace vedla jen k obnově staré církevní formy, a ne k obnově náboženství.⁵³ Usiloval o realizaci několika reforem, především zdemokratizovat církev zavedením svobodné volby biskupů a církevních úřadů, dále zdemokratizovat duchovenstvo zrušením celibátu kněží i biskupů. Zavedením češtiny do bohoslužeb měl v plánu církev více přiblížit národu, dále chtěl osamostatnit Církev československou zřízením vlastního československého patriarchátu a zreformovat „klášternictví“. V jeho plánech nechyběla ani reforma studia a výchovy duchovních kandidátů.⁵⁴ Reformace v jeho pojetí měla vrátit lidem náboženství, a ne pouze předložit nové formulace.⁵⁵ Toto poznáním, které učinil již v roce 1919, formuloval v *Českém problému církevním*. Poslední názor v knize týkající se oblasti reforem v katolické církvi lze shrnout zamyšlením: „*Jsou než voda,*

---

⁵⁰ KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, Praha 1983, s. 678.

⁵¹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 34.

⁵² Tamtéž, s. 35; Via facti znamená „cestou činu“ z latinského jazyka.

⁵³ Tamtéž, s. 35.

⁵⁴ FARSKÝ, Karel, *Český problém církevní*, Praha 1919, s. 19,

⁵⁵ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 35.

snad čistá, ale jen voda“, Nutno od nich odstoupit, pracovat nábožensky hlouběji a hlavně – jít dál!“⁵⁶

2.6 *Papežství a národ český*

Karel Farský tvrdil, že velký podíl na vzniku Církve československé má vliv historický vývoj českého národa a že současný náboženský život souvisí s životem předchozí generace: „*Čím větší jest dějinný odkaz národa, čím lépe se mu národ naučí rozuměti a čím více si ho bude vážit, tím hlubší a opravdovější se stane jeho náboženský život.*“⁵⁷ Této myšlence podřizoval celou svou práci. Ve svých knihách se přímo či nepřímo dotýkal českých historických náboženských problémů, psal i knihy čistě historické. První takovou byla publikace *Papežství a národ český* (1919) kterou vydal pod pseudonymem Pavel Nemo. V době, kdy v církvi probíhaly rozpory, musel Farský svůj reformní program na základě historického pohledu přehodnotit, hlavně v postoji týkajícím se papežství, římskokatolické církve a českého národa. Otázkou papežství se zabýval komplexně – od jeho počátků až k vrcholnému období ve středověku.⁵⁸ Došel k názoru, že žádný člověk ani katolický kněz „*není vázán při pohledu na papežství nějakou mimořádnou úctou, neboť svatost, kterou si papežství přisvojuje, jest jen jednou fikcí, vytvořenou samými papeži k vlastnímu prospěchu a slávě.*“⁵⁹

V tomto díle se věnoval také historickým vztahům mezi papežstvím a českým národem a dospěl k názoru, že český národ nemůže žít v otroctví římského papežství. Pokládá si zde otázku: „*Jaký bude náš příští život a osud? - Takový, jaký si sami připravíme, to jest - bez papežství.*“⁶⁰ Kniha *Papežství a národ český* hrála v období mezi vydáním *Českého problému církevního* v roce 1919 do založení Církve československé v roce 1920 v jeho díle velmi důležitou roli.⁶¹

---

⁵⁶ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 36.

⁵⁷ Tamtéž, s. 37.

⁵⁸ Tamtéž, s. 37-38.

⁵⁹ Tamtéž, s. 38.

⁶⁰ Tamtéž, s. 38.

⁶¹ Tamtéž, s. 38-39.

2.7 *Stát a církev*

Knihy *Stát a církev* (1924) vznikla s použitím článků uveřejňovaných v časopise *Český zápas*, ve kterých se zabýval církevně-historickými otázkami – poměry českého státu a církve římské (hospodářskými, politickými a právními) od samého začátku až do roku 1924. V knize se některými tématy zabývá velmi podrobně, zatímco o jiných se zmiňuje jen okrajově, opírá se i o husitskou tradici. Chtěl čtenáře informovat o tom, co by měl znát z historie svého národa, aby porozuměl tehdejším požadavkům na stát a církev. O některých požadavcích psal už v knize *Papežství a národ český*. V knize uvádí příklady událostí z dějin, které mají vést k poučení. Kritika knihu *Stát a církev* chválila, hlavně z hlediska hospodářsky-sociálního a církevně politického.⁶² „*Historie má potud cenu, pokud nám pomáhá rozuměti problémům dneška a řešit je s lepším vhladem do jejich příčin.*“⁶³ Proto jsou události sepsané v knize výsledkem určitých příčin podmíněného dění, které je možné v některých případech přenést z minulosti na podobnou událost v přítomnosti. Pokud si toto uvědomíme, budeme dějinám rozumět a dějiny nás budou učit (*Historia magistra vitae* – Dějiny jsou učitelkou života). Tvrdil rovněž, že pokud neznáme dějiny, nelze dělat politiku národa ani vést církev.⁶⁴

„*Programem republiky jest rozluka státu od církví. Rozluky státu od církví jest potřebí tam, tam kde stát zasahuje neprávem do náboženské činnosti církví, anebo, kde církve vměšují se do pravomocí státu: rozluka je potřeba tam, kde by stát byl na obtíž čistě náboženské činnosti církví a kde by církve byly na obtíž a na překážku státu.*“⁶⁵

Karel Farský zde rozebíral i vznik a důsledky Rudolfova majestátu z roku 1609 nebo pobělohorské události, které měly za následek ztrátu chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře. Farský tuto událost komentoval takto: „*Tak přišli Kutnohorští o svůj chrám sv. Barbory v době husitské vlastním nákladem postavený a zabraný Římem až do těchto časů. A*

---

⁶² POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 114;

KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 77;

KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 95-96.

⁶³ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 97.

⁶⁴ Tamtéž, s. 97-98.

⁶⁵ FARSKÝ, Karel, *Stát a církev: Poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*, Praha 1924, s. 5.

Kutnohorští? Ani po převratu 1918 nepokusí se domáhati této koruny své bývalé slávy zpět; tak je mysl národa za těch 300 let zotročená.“⁶⁶

V knize je typická snaha vyjádřit historickou zkušenost českého národa v oblasti náboženství. Formuloval zde poučku týkající se smyslu českých dějin, které vnímal jako snahu římské církve podrobit si český národ na jedné straně, a na snahu národa se tomuto bránit a bojovat o náboženskou a politickou svobodu na straně druhé. Tento názor byl revoluční v tom smyslu, že když si Farský ujasnil smysl českých dějin jako boj národa za svobodu, označil jej za neskončený - úkolem budoucnosti bude vychovávat jiné, nebojácné generace lidí a Církev československá se o to chce pokusit právě v rovině náboženské. V knize *Stát a církev* si Farský ověřoval historické základy české reformace a zdůrazňoval, že je nesmysl rozlišovat husitství na Husovo nebo Žižkovo. Církev československá dle něj vychází jak z Husa, Chelčického nebo Žižky a zdůrazňuje, že kdyby nebyl Hus, nebyl by ani Žižka a ani Chelčický. Farský národu radí, že má vycházet z Jana Husa, který objevil pravdu Božího zákona. Historie má pro něj zásadní význam, mohl se díky ní lépe orientovat v problémech, a přijít tak s jejich řešením.⁶⁷

2.8 *Obřadní příručka Církve československé*

Po vzniku nové církve se ukázala nutnost odchýlit směr jejího dalšího vývoje od římskokatolické tradice, hlavně po stránce provádění obřadů, a to nejen z důvodů ideových, ale i praktických. Jelikož se nová církev hlásala ke svobodě a volnému vývoji náboženství, nechtěla se již nadále odvolávat ke starým obřadům. Protože přijala existující náboženský a bohoslužebný řád římskokatolické církve jen dočasně, bylo možné nahradit jej tak, aby odpovídal jak skutečným praktickým požadavkům, tak jejím ideám. O tyto požadavky se měl starat liturgický výbor, který byl zvolen 5. února 1920.⁶⁸

---

⁶⁶ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 98.

⁶⁷ Tamtéž, s. 98-101; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 114.

⁶⁸ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 47.

S návrhem na vytvoření obřadů stojících mimo liturgii – jiných, než jsou „*staré, neživotné a protirozumové*“⁶⁹ katolické obřady – přišel Farský už na schůzi církevního výboru v lednu 1920. Chtěl, aby z obřadů vymizely „*nechutné exorcismy, zaklínání zlého ducha*“⁷⁰, a naopak aby se v nich objevil „*radostný smysl pro život a pro svět i smysl odvahy k životu.*“⁷¹

Farský chtěl vytvořit novou agendu církve a obrátil se s tímto požadavkem nejdříve na G. A. Procházku, později přímo na liturgický výbor. O prvním návrhu vytvořeného agendou ovšem Farský například prohlásil, že se mu při křtu nelíbí svěcená voda a „zaklínací formule“, při zpovědi neuznával rozhřešení od kněze a při posledním pomazání pak skutečnost, že se nemocnému vyhrožuje smrtí a peklem. Římskokatolická církev dle něj tyto věci převzala z pohanství, i když proto neměla žádná práva ani teologické vysvětlení. Tvrdil, že pokud chce být Církev československá po stránce křesťanství opravdovější, nesmí se spokojit jenom s druhořadou úpravou starých obřadů, ale musí vytvořit agendu novou, která bude na dřívějších tradicích skoro nezávislá. V tomto duchu sepsal návrh obřadní příručky, který pak v roce 1920 předložil na pracovním sjezdu duchovenstva a laiků Církve československé. Někteří tento návrh přijali s nevolí, obsahoval podle nich příliš mnoho radikalismu, jiní jej naopak přijali s nadšením.⁷²

Po jistých úpravách byl návrh nové agendy přijat a Farským vydán pod názvem *Obřadní příručka pro Církev československou*. Obsahem byly například v první části, formuláře – oddavkový, který byl i s variantou pro manželská jubilea, nebo zpovědní pro dospělé i děti a ve druhé části byly další tři formuláře obřadů, od kterých se v novém vydání upustilo, týkaly se vzývání Ducha svatého nebo svěcení kříže. V této příručce, zejména v její první části, se ukazuje, jak se Církev československá vyvíjela.⁷³

---

⁶⁹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 47.

⁷⁰ Tamtéž, s. 47.

⁷¹ Tamtéž, s. 47.

⁷² Tamtéž, s. 48.

⁷³ Tamtéž, s. 49.

2.9 *Přelom a Z pode jha*

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, Karel Farský se stal v roce 1914 profesorem náboženství v Plzni, kde působil na II. reálce. Plzeňský pobyt lze hodnotit jako nejdůležitější etapu jeho života. Zažíval zde období setkávání s lidmi z vesnických správ, studenty, profesory ze středních škol ve městě nebo i s představiteli katolické církve a začíná si připouštět jisté pochybnosti o katolické církvi, jejím poslání i organizaci. Pro Farského byla důležitá i okolnost, že byl v Plzni do jisté míry po církevní stránce velmi izolován a tím se nemohl nábožensky vyvíjet, do Plzně totiž přišel v roce 1908, kdy se střetl s pražským arcibiskupem kardinálem Skrbenským, a od té doby nebyl u církevní vrchnosti v oblibě. Po příjezdu do Plzně byl přijat do Besedy, pravidelně začal navštěvovat její zasedání a na základě setkávání se s jejími členy – převážně dělníky a řemeslníky – si začínal uvědomovat, jak se katolická církev vzdaluje od jeho představ a otázek života českého národa.⁷⁴

Během pobytu v Plzni napsal učebnici *Mravouka*, ale církevní úřady ji zakázaly vydat kvůli až příliš pokrokovému duchu a protiválečnému postoj při výkladu příkázání „Nezabiješ“. Krize Karla Farského se naplno projevila až v roce 1918, během vizitace arcibiskupa Huyna. Tento stav popsal Farský v knize *Přelom*. Dílo se týká Plzně, zobrazuje mentalitu dělnickou, mentalitu z konce první světové války. Karel Farský tvrdí, že „to byl stav obležení, hladovění, bídy a tajné revoluce,“⁷⁵ a o Plzni se zmiňoval jako o městě kde „Škodovka chrlila ze sebe kanony a hmoždíře, kde však též stravovala všecek život... zaměstnávajíc přes 30 tisíc dělnictva... A do toho revoluční atmosférou přeplněného kotle přijížděl pojednou arcibiskup hrabě Huyn na visitaci.“⁷⁶

V knize *Přelom* popisuje, že tato vizitace přinesla jen rozostření poměrů, což se začalo projevovat i mezi studenty a nakonec vše vyvrcholilo demonstrací. Pod dojmem těchto událostí došlo u Farského ke zlomu a od této doby se jeho úsilí nadobro vzdaluje od katolického smýšlení. V závěru knihy najdeme úvahy o kritikách, které byly vedeny proti reformnímu programu církve, o němž se zmiňoval již dříve v knize *Český problém církevní*, uvádí zde, jak si začal uvědomovat, že jeho představa reformace katolické církve není možná, jelikož každý pokus o změnu ve společnosti byl potlačen.

---

⁷⁴ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 52-53.

⁷⁵ Tamtéž, s. 54.

⁷⁶ Tamtéž, s. 54.

V důsledku toho změnil Farský svůj reformní postoj v revoluční přesvědčení, což lze nazvat stejně jako titul knihy – přelom.⁷⁷

Zpětně plzeňskou zkušenost hodnotil K. Farský těmito slovy: „*Touto příhodou zlomilo se ve mně všecko. Já začal si od té chvíle rozdílat mezi křesťanstvím a církví, mezi Kristem a římským biskupem (...) Tím začalo dílo církve čsl. pracovati o mně a o něm já.*“⁷⁸ Zároveň došel k přesvědčení, že je potřebné vytvořit novou společnost, která by odpovídala současné době, a tou se stala právě Církev československá. Tímto tématem se zabýval i v knize *Z pode jha*.⁷⁹

Z pode jha (1920) líčí dějiny vzniku Církve československé. V úvodu doporučuje změnit celou společnost a zároveň odmítá pokusy o navrácení dřívějších poměrů, kriticky se zmiňuje i o poválečných převratech a v neposlední řadě se zabývá národní situací. V další části knihy se snaží „*o vysvětlení charakterových vad národních. Jedním z jejich pramenů jest rozpolcenost české povahy, která pochází z nedostatku pevného přesvědčení v životě i náboženství.*“⁸⁰ V závěru navrhuje, jak by mohlo dojít k nápravě – tvrdí, že snahy o napravení poměrů v katolické církvi selhaly kvůli Vatikánu, a proto by se měl český člověk vydat na cestu proti Římu.⁸¹

Farský v tomto díle vznáší otázku, „*zdali snad ona nutnost zúčtování s Římem již nastala.*“⁸² Proto vznikla Církev československá, aby byla příkladem pro lid, který se rozhodoval, jakou cestou se má vydat. Knihu uzavírá slovy: „*Kdo cítí opravdu národně a křesťansky, přeje církvi československé.*“⁸³

---

⁷⁷ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 54-55.

⁷⁸ FARSKÝ, Karel, *Přelom: Vzpomínkové feuilletony k dějinám ČČS z r. 1918-1920*, Praha 1921, s. 31.

⁷⁹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 55; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 112.

⁸⁰ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 56.

⁸¹ Tamtéž, s. 56-57.

POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 110-111; FARSKÝ, Karel, *Z pode jha: Vznik církve čsl.*, Praha 1920, 57 s.

⁸² KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 57.

⁸³ Tamtéž, s. 57.

2.10 *Zpěvník písní duchovních*

V počátečních dobách Církve československé se církevní výbor snažil navázat na předchozí snahy zavést češtinu do bohoslužeb, pokračoval také ve vydávání českého překladu latinské mše v *Českém misálu*, ale za velmi krátkou dobu se ukázalo, že tento překlad nevyhovuje, jelikož byl veden v tradici římského rituálu. Nově vzniklá církev se musela rozhodnout, jakým směrem se bude nadále ubírat. Karel Farský přišel s návrhem vydat nový církevní zpěvník a začal jej připravovat roku 1922 pod jménem *Zpěvník písní duchovních*. K většině starých textů, které zde chtěl vydat, však neměl k dispozici původní tisky ani ručně psané originály. Musel proto vycházet z jiných zdrojů, většinou novějších a z kriticky zpracovaných zpěvníků a kancionálů. Dalšími zdroji byly např. *Český kancionál*, který roku 1921 uspořádal Dr. Drahoš Orel, *Sbírka duchovních písní a chvalozpěvů* z roku 1921, dále pak *Písně svobodného bratrství* a *Kancionál* (sborník církevních písní), což byl první uspořádaný zpěvník, který byl sestaven a vydán v Uherském Brodě roku 1921. Písně zde měly dochovaný text i melodii, i když se od originálu odlišovaly, jelikož čerpal spíše z nových zdrojů.⁸⁴

Ohlédneme-li se na vývoj duchovní písně v českých zemích, zhruba ve 12. století vystupovala do popředí z primitivní *Krleš* – zkomolená řecká invokace (vzývání) *Kyrie eleison* (Pane, smiluj se) – píseň *Hospodine, pomiluj ny*. Ve *Zpěvníku* je její pozdější verze z roku 1397 obsažená v kronice mnicha Jana z Holešova. Starší zápis písně pochází z roku 1249 v Kosmově kronice. Další písní ve Farského *Zpěvníku* je druhá nejstarší česká píseň *Svatý Václave*. Její text je z roku 1368 a nejstarší nápěv z roku 1473, píseň byla poprvé vytištěna roku 1668 v *České růži*. Další je ve zpěvníku píseň *Ejhle, Hospodin přijde a Jezu Kriste, štedrý kněže*, za jejíhož autora bývá označován Jan Hus, a i když ne úplně, její nápěv je zapsán v *Jistebnickém kancionálu*.⁸⁵

Římská církev omezovala lidový duchovní zpěv v chrámech, zatímco husité jej zaváděli. Jan Hus se zasloužil o to, že se sborový zpěv stal součástí českých bohoslužeb. Mohly tak vznikat další nové písně, které se později objevily i ve Farského *Zpěvníku*. V době husitské se tyto písně dostaly na první místa v chrámovém zpěvu. Například v 15. století bylo v *Jistebnickém kancionálu* zaznamenáno 77 husitských písní. Tvorbě

---

⁸⁴ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 66-67; KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, Praha 1983, s. 325.

⁸⁵ KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, Praha 1983, s. 384; KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 67-68.

duchovních písní se věnovala i tzv. bratrstva, která největšího úspěchu dosáhla v letech 1520–1620, některé jejich písně jsou také ve *Zpěvníku*. Církevní aktivita, která výrazně vzrostla v období reformace, se projevila i v českých katolických písních.⁸⁶

Ve Farského *Zpěvníku písní duchovních* se nachází 65 nejdůležitějších skladeb a další písně anglikánského nebo unitářského směru a řada dalších nových písní. Od samého zrodu církve si Farský uvědomoval, že při reformě bohoslužeb bude nutné také přizpůsobit liturgické písně. Prohlásil, že do bohoslužeb církve musí být „*vkládán radostný smysl pro život a pro svět i smysl odvahy k životu.*“⁸⁷ Začal okolo sebe shromažďovat lidi, kteří mu pomáhali práce na *Zpěvníku* urychlit. Díky jistým komplikacím se však jeho vydání stále oddalovalo a Farský se jej už nedočkal, jelikož nestihl napsat dostatek vhodných duchovních písní.⁸⁸

2.11 Další práce s věroučným obsahem

Hlavním motivem všech věroučných publikací byla u Farského snaha najít kladné teologické východisko ve sporu mezi vírou a vědou. Byl přesvědčen, že je možné úplné smíření, budou-li se všechny teologické otázky řešit „*ve shodě s lidským rozumem a stupněm kultury i výsledkem vědeckého bádání moderní doby.*“⁸⁹ Považoval to za velmi potřebné hlavně v době náboženské krize na přelomu 19. a 20. století, i když tento požadavek odporoval vžitým teologickým úvahám církví, které byly postaveny na nevědeckých základech. Karlu Farskému se ovšem „žádný starý katechismus“ nezdál dost oprávněný k tomu, aby nějakým způsobem ovlivňoval myšlení nebo uvažování moderního člověka v náboženských otázkách. Když v tomto období (19. a 20. století) věda dosahovala výsledků, které nebyly klamné, nebylo možné vyřadit ji z teologického poznání, dá se dokonce říci, že to byla jakási autorita, před kterou musela ustoupit i teologie. Karel Farský vycházel z těchto úvah, a proto všechny své publikace Církve

---

⁸⁶ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 68-71.

⁸⁷ Tamtéž, s. 74.

⁸⁸ Tamtéž, s. 74-77.

⁸⁹ Tamtéž, s. 78.

československé zaměřoval tímto směrem. Usiloval přiblížit Boha moderní době, která byla orientována na vědu, a nazývá ho „živým“ zákonem světa.⁹⁰

Ve svém prvním projevu k lidu vymezil hlavní zásadu Československé církve jako „svobodu svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic brát ani vnucovati.“⁹¹ V dalším projevu byla důležitá první definice Církve československé, kde opět objevuje myšlenku svobody svědomí a náboženského přesvědčení pro každého. Cílem církve bylo usmířit člověka, církev a náboženství se svědomím, dalšími církvemi, kulturou atd. Tyto první publikované projevy Farského můžeme doplnit o další články z *Českého zápasu*, ale jedná se spíše o rady, jak by církev měla z ideového hlediska postupovat. Všechny vyjadřují jasné stanovisko – tedy náboženskou radikalitu. Z počátku je tento teologický postoj především negativní, protože popírá řadu prvků dřívější teologie, ale později se začal objevovat postoj pozitivní.⁹²

Díky tomuto pozitivnímu postoji se začaly objevovat první pokusy o výklad myšlenkového postoje, jedním z nich byla stať *Zápas o svobodu ducha v církvi československé*, jiným pak poslední stať ze spisu *Stvoření*, kde Farský prohlásil že „moderní vzdělaný člověk – a dnes je namnoze i prostý dělník vzdělanec – nemůže přikloniti se k náboženství, které by vycházelo takřka z jeho předběžného vědění a nebylo s ním v souladu.“⁹³ Proto by moderní náboženství mělo hlásat svobodu svědomí lidí, ale mělo by také ujasnit tuto svobodu člověku výkladem „poměru Božského, Absolutního, Nesmírného a Věčného k časnému, k světu hmotnému.“⁹⁴ Ve spise *Stvoření* je naznačeno, že tímto směrem se bude muset ubírat i Církev československá. Bůh je zde definován jako neznámé absolutno, které je věčné a je zákonem zahrnujícím pravidla celého dění. Farský nemá na mysli pouze světový řád,

---

⁹⁰ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 78-79; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 91-92.

⁹¹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 79.

⁹² Tamtéž, s. 79-80; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 88.

⁹³ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 80.

⁹⁴ Tamtéž, s. 80.

který se odehrává jenom v přírodě, ale má ho spíše na mysli „jako ‚spiritus rector‘ nekonečné, nadčasové i nad světem jdoucí tvůrčí vůle.“⁹⁵

Vůči tomuto názoru očekával ze strany teologů odpor, proto jej ve *Stvoření* hájil tezí, že hlavním pravidlem církve je říkat pravdu. Tuto knihu vytvořil ještě v době, kdy uvažoval v katolickém duchu, a opírá se zde o prvky konkordismus. Dříve tento směr ve své teologii zastávali protestanti, později i katolíci, kteří ho však jen napodobovali. Konkordismus předpokládá, že Bible obsahuje historická zpracování událostí, které se přihodily přesně tak, jak byly napsány. Zdá-li se, že je Bible v rozporu s výsledky vědeckého zkoumání, je to jen zdánlivý rozpor. Pokud je výsledek vědy zaručený, pak dosavadní výklad Bible nebyl správný a my sami musíme najít správné porozumění. Tento názor se už ale neobjevuje.⁹⁶

V *Českém zápase* uveřejnil Farský několik článků, ve kterých obhajoval pokrokové zaměření Církve československé. Jeden z nich – *Stručný výklad náboženské nauky* – byl připojen ke *Zpěvníku písní duchovních pro věřící církve československé*. Vysvětlil zde, že církev svou věrouku nestaví na tom, že je církevní učení neproměnlivé, a ani neprohlašuje ty, jež chápou určitý náboženský projev jinak, než jak jej učí církev, za kacíře, protože učení církve je jen dočasné formulování názorů určité doby. Pokládá zde otázky týkající se významu Ježíše Krista a poslání mravních příkazů v lidském životě. To, co Farský započal ve *Stručném výkladu náboženské nauky*, dále propracoval v *Československém katechismu*.⁹⁷ V něm se snažil vyjádřit učení Církve československé v co největší shodě s tehdy vědeckým názorem moderního člověka.

Později v roce 1925 v duchu pokrokového teologického směru vydal publikaci CČS: *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Jedná se o knihu o Československé církvi, ve které je patrný Farského další náboženský vývoj, i když pokrokovosti v nahlížení na problematiku v náboženství

---

⁹⁵ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 88; KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 80.

⁹⁶ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 120.

⁹⁷ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 80-83; FARSKÝ, Karel, *Stvoření: Výklad k biblickému líčení vzniku světa v duchu církve čsl.* Praha 1920, 124 s; FARSKÝ, Karel, *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha 1929, s. 36.

se nevzdává.⁹⁸ Nově zde definuje pojem Boha. „V této definici jde zjevně o spojení Farského názoru ze Stručného výkladu náboženské nauky a Katechismu, které jest ostatně možno tu sledovati i při novém Farského výkladu náboženství, jenž jest pro něho snaha o harmonickou součinnost vlastního chtění s bohem.“⁹⁹ Náboženství je tedy jen v člověku, ve mně, v tobě, v ně, v ní, v nás. Chybí-li člověku snaha o soulad vlastního života s věčným řádem světa, s Bohem, nemá náboženství.“¹⁰⁰ Spojením svých názorů zde opravil definici Církve československé – pod pojmem církev se myslí jen určitá křesťanská společnost. Knihu uzavírá úvahou, že člověk může mít náboženství, ale nemusí být členem církve, a člověk může být členem církve, ale nemusí mít náboženství.¹⁰¹

2.12 Nevydané knihy

Tři nevydaná Farského díla můžeme chápat jako tři jeho myšlenkové směry. Prvním z nich byla *Liturgika*, která nejspíš pocházela z jeho rané tvorby, kdy byl ještě zastáncem římskokatolické církve. K tomuto dílu sbíral různé poznámky, články apod., například z různých přednášek a přečtených knih, které měly vztah k církevním obřadům. Tyto poznámky poté rozdělil na jednotlivé části, přidal k nim stručná vysvětlení a na několika místech také doporučení, co je si třeba o těchto věcech myslet. *Liturgika* je spíše vedená v prořímském duchu.¹⁰²

Druhým nevydaným dílem byla učebnice *Mravouka*, rovněž ta pochází z období, kdy se Farský hlásil k římskokatolické církvi. Začal ji psát ještě v rámci svého plzeňského působení a dokončil pak v letech 1915–1916. Usiloval o její schválení církevními úřady, aby ji pak mohl vydat jako pomůcku k výuce náboženství na středních školách. To bylo ovšem zamítnuto, jelikož v ní byl podle úřadů nevhodný metodologický postup a až příliš znatelný protiválečný postoj. Farského rukopis je rozdělen na dvě části, a to na mravouku obecnou a podrobnou. Kritizuje Německo,

---

⁹⁸ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 85-86.

⁹⁹ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁰ FARSKÝ, Karel, *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha 1929, s. 17.

¹⁰¹ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 85-86.

¹⁰² Tamtéž, s. 108.

Rakousko-Uhersko a válku celkově. Vyjadřoval se zde proti velkému daňovému zatěžování dělníků, otrokářství, nerovnému hlasovacímu právu, poněmčování atd. V knize se Farský často odkláněl od církevního názoru – jak v otázkách, tak původu i závaznosti a snažil se Boží zákon vysvětlovat filozoficky až vědecky. To byl hlavní důvod, proč úřady vydání Farského učebnice zamítly.¹⁰³

Třetí a poslední prací pro Církev československou byla *Biblická čítanka Nového Zákona*. Původně měla sloužit k výchově ve školách a mělo se jednat o typ „živé“ učebnice, v duchu jeho předchozí knihy *Biblická čítanka Starého Zákona*, obsahující různé upravené citace a výklady z Bible a shrnutí jejich významu a myšlenek. V knize měly být použity doprovodné kresby a fotografie z Palestiny, ty však bohužel došly až po jeho smrti.¹⁰⁴

2.13 Shrnutí teologie a spisovatelské činnosti Karla Farského

Karel Farský se snažil hlavně o reformu katolické církve, chtěl ji českému národu více přiblížit. Velký důraz kladl na osobnosti, jakými byli Tomáš G. Masaryk, Jan Ámos Komenský, ale především Jan Hus a s ním spojené husitství. Přebíral jejich myšlenky a snažil se vést nové náboženství v duchu křesťanských tradic. Velký důraz kladl na postavu Ježíše Krista, výklad evangelia a pravdu, která nebude založena na dogmatech. Podle něj bylo velmi důležité, aby náboženství, církve a víra dokázaly naplnit požadavky soudobého člověka. Přirovnával Boha k přírodě jako „řád zákonů“, ale někdy se od tohoto názoru odkláněl a vykládal jej jako vztah, kde vše ovládá Boží láska a obětování. Dále se zmiňuje o tom, že Ježíše Krista nemůže nic překonat a že je konečnou platnou normou, tedy Duch Kristův. Typickým znakem Farského smýšlení bylo porovnávání a zkoumání pojmů, které velmi často uplatňoval ve výkladech o Ježíši Kristu. Farský v žádném případě nechtěl opominout vědu a její zkoumání, církve by měla podle něj přijmout výsledky, ke kterým věda došla. Při výkladu Písma ale ve svých dílech zastával principy konkordismu. Svou teologií chtěl oslovit moderního člověka a vytvořit nový výklad evangelia.

Ve svých dílech se zmiňoval hlavně o Bohu, Ježíši Kristu a jejich přítomnosti v církvi. Tvrdil, že Kristus je v církvi přítomný vždy a že prostředkem mezi ním a lidmi

---

¹⁰³ KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 108-109.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 109-111.

je Bible a její hlásání. Psal i o samotné církvi, jejích problémech s Římem, souvislostech vzniku církve a vztazích mezi Římem a českým národem. Římské církvi vytýkal přílišný ritualismus a požadoval místo něj svobodu v náboženském smýšlení, konání a zvycích. Chtěl, aby se například v obřadech objevila radost ze života, a naopak vymizely „nechutné exorcismy“. Z těchto důvodů začal prosazovat vlastní církevní reformy. Zabýval se i historickými událostmi, hospodářskými, politickými a církevními problémy, které měly spojitost s vývojem českého národa. Jeho názory v této oblasti dobře ilustruje myšlenka: „*Čím větší jest dějinný odkaz národa, čím lépe se mu národ naučí rozuměti a čím více si ho bude vážit, tím hlubší a opravdovější se stane jeho náboženský život.*“¹⁰⁵ Podle Farského bychom měli znát dějiny svého národa, jedině tak můžeme nějakou událost, která se stala v minulosti, porovnat s přítomností. Díky rozporům s římskokatolickou církví, pozdější vizitaci arcibiskupa Huyna a zjištění, že katolickou církev není možné reformovat, se jeho smýšlení jako katolického kněze a reformní postoj změnilo v revoluční přesvědčení, jak se o tom zmiňuje v knize *Přelom*. V dalších věroučných knihách se snažil ve sporu mezi církví a vědou najít kompromis, věřil, že je možné jej najít, a v souvislosti s tím se snažil moderním lidem a době, která se orientovala na vědu, přiblížit Boha. V článcích publikovaných v *Českém zápase* byla zřejmá náboženská radikálnost, která se z počátečního negativního přístupu obrátila v pozitivní. Díky němu by mělo moderní náboženství hlásat svobodu svědomí národa, stejně tak by měla postupovat i Církev československá a obhajoval pokrokové zaměření církve.

Během své literární činnosti se Farský potýkal s problémy vydání některých svých děl, podle úřadů byla totiž na svou dobu až příliš pokroková. Některá tedy buď z tohoto důvodu, nedostatečným informacím nebo předčasnému úmrtí vůbec nevydal (*Liturgika, Mravouka a Biblická čítanka Nového Zákona*).

---

¹⁰⁵ KANÁK, Miloslav, Dr. Karel Farský: *O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 37.

3 Církev československá (CČS)

V předchozích kapitolách jsme přiblížili Karla Farského jako zakladatele Církve československé a později jejího prvního patriarchu. I jeho tvorba má spojitost s církví, začal sice s psaním knih a příruček již před založením církve, nicméně většina jeho děl vznikala hlavně v prvních letech církve a byla důležitá pro její další vývoj a formování. Právě proto je nezbytné zmínit se i o církvi samotné, především o okolnostech jejího vzniku a dalším vývoji.

3.1 Vznik nové církve

Před založením CČS byl na 27. listopad 1919 svolán Klub reformních kněží. Sešel se v Národním domě na Smíchově a zúčastnili se jej i zástupci z Moravy a Slezska. Karel Farský se zde veřejně vyslovil pro schisma a začal připravovat založení nové církve.¹⁰⁶

Na schůzi dále „Karel Farský navrhoval jméno nové církve *Česká církev katolická*, aby došlo k odlišení dosavadního jména *Církev římskokatolická*. V zápisu je termín: *emancipace od církve římskokatolické*.“¹⁰⁷ Další, kdo v diskusi vystoupil, byl „kněz Albin Šťastný s tím, aby jméno církve bylo *Církev československá*. Odůvodňoval svůj návrh, že máme stát a národ československý. Návrh byl odhlasován.“¹⁰⁸ V diskusi se řešil rovněž nový název časopisu *Český zápas*. Vznik Církve československé je spojován s vánočními svátky roku 1919, kdy se konaly první vánoční bohoslužby sloužené v českém jazyce. „Klub vydal brožuru: *Proveďte církevní reformy*. Vyzývá v ní k organizování obcí a upozorňuje, že pro tento krok je zákonný podklad.“¹⁰⁹ Na 5. ledna 1920 pozval Farský novináře a oznámil jim, že 8. ledna 1920 bude vyhlášena církev nezávislá na Římu.

Téhož dne byl svolán Klub reformních kněží, zastoupený asi stovkou kněží, kteří jednali o církevních reformách. Jednalo se o její podobě – Farský představoval svoje plány takto: „*nová reformace v duchu moderní kultury*“, další návrh, a to od

---

¹⁰⁶ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 129; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 34-39.

¹⁰⁷ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 36

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 36.

¹⁰⁹ TONZAR, David, *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002, s. 45.

Bohumila Zahradníka-Brodského, prohlašoval, že církev „zůstane věrná principům křesťanství a jenom se upraví otázky řízení církve, její vnitřní disciplíny, a vyjde vstříc národním požadavkům.“¹¹⁰ Dne 8. ledna 1920 se hlasovalo, zda vznikne nová samostatná, reformní, demokratická a svobodně teologická Církev československá. I když někteří kněží měli proti vyhlášení nové církve námitky a někteří prohlašovali, že lid není připraven. Konečný výsledek hlasování byl 140 pro novou církev, 66 hlasů proti. Většina kněží, kteří hlasovali pro založení církve, nakonec zůstala v římskokatolické církvi. Přijat byl také prozatímní organizační řád, který zde Farský veřejně přednesl.¹¹¹ Vrcholným orgánem církve se stal církevní výbor.

Organizační řád Církve československé stanovil, že správu povede církevní výbor. Jeho úkolem bude církev organizovat a provizorně upravit bohoslužebný řád.¹¹² „Poznámky dr. K. Farského: Církev československá přijímá členstvo, duchovenstvo a zřízení římskokatolické církve, vše obnoveno podle změněných podmínek doby. V důsledku toho přijímá až do přijetí zákona na sněmu veškeren dosavadní řád s tím rozdílem, že služby Boží se konají česky. Trváme na zásadě svobody svědomí a náboženského přesvědčení každého, nechťice, aby komukoliv z jeho náboženského přesvědčení bylo co bráno nebo vnucováno.“¹¹³

Dvanáctičlenný církevní výbor byl složený z poloviny laiků a poloviny duchovních a řídil jej Karel Farský.¹¹⁴ „Laici budou kooptováni, duchovní budou zvoleni nyní. Církevní výbor se ustaví tím způsobem, že ze svého středu zvolí starostu, dva místopředsedy a kancléře. Celá církev je rozdělena na vikariáty, zatím v mezích dosavadních vikariátů. Funkci vikáře převzou faráři – důvěrníci. Každý duchovní

---

¹¹⁰ MAREK, Pavel, *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*, Brno 2004, s. 40; KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský. O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 12.

¹¹¹ POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 86-100; KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 41-50; MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 214; KAŇÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951, s. 12; TONZAR, David, *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002, s. 45; BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí: 1918-199*, Kostelní Vydří 1999, s. 56.

¹¹² KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1982. s. 46-47.

¹¹³ Tamtéž, s. 47; POKORNÝ, František, *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, Praha 1928, s. 80.

¹¹⁴ FARSKÝ, Karel, *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*, Praha, 1929. s. 53.

*zůstane na svém místě a ve svém úřadě. Emil Dlouhý Pokorný navrhuje, aby do církevního výboru byly přijaty také ženy.*¹¹⁵

Dne 8. ledna 1920, v den vzniku CCŠ, se v denním tisku objevilo varování Jednoty¹¹⁶ před vznikem této církve: „*Bratři! Dovídám se, že klub reformního duchovenstva zamýšlí dnes odloučit se od církve a prohlásiti církev samostatnou... Rozvažte, bratři, v posledním okamžiku, nedejte se vodit citem, ale rozumem.*“¹¹⁷ Jednota musela nějakým způsobem zareagovat, pokud se chtěla vyhnout spojení s novou církví. Proto bylo všem, kteří se přidali k Československé církvi, odebráno členství, bylo odsouzeno schizma a přednesena žádost, aby prohlášení Jednoty nebylo bráno za srovnatelné s katolickým postojem. Ale ani tato opatření neodvrátila její brzký zánik, protože československý episkopát v pastýřském spisu z roku 1917 Jednotu rozpustil s důvodem, že se ocitla na scesti a domáhala se reforem. V roce 1922 se k Jednotě hlásilo 675 členů, tyto „zbytky“ byly definitivně zrušeny *Dekretem Kongregace sv. Officia za pontifikátu Pia XI.*¹¹⁸

Během prvního roku šlo hlavně o to, zda církev bude existovat, nebo jestli zanikne. Z počátku totiž převládal názor, že se nová církev dlouho neudrží.¹¹⁹ Pro ustálení církve bylo důležité vypracování církevní ústavy a ustanovení náboženských obcí s duchovními. Ústava byla schválena 15. října 1921.¹²⁰

Proti nově vzniklé církvi byly již od začátku vedeny útoky. První odborné články v tomto duchu se začaly objevovat již 11. ledna 1920 v *Národní politice*. I papež Benedikt XV. se postavil proti nové církvi a již 15. ledna vyhlásil sankce proti provinilým kněžím. Tentýž den byl vydán dekret Posvátné kongregace Svatého Officia v Římě, který byl podepsaný papežem Benediktem XV. a uveřejněný v *Acta Apostolicae Sedis*: „*Bylo oznámeno Svaté Stolici, že někteří kněží z českého duchovenstva (...) prohlásili odpad od Církve Římské... a spojili se v církev zvanou*

---

¹¹⁵ KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 47; MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 253.

¹¹⁶ Jednota katolického duchovenstva.

¹¹⁷ TONZAR, David, *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československá husitská*, Praha 2002, s. 48.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁹ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 214.

¹²⁰ Tamtéž, s. 254-256; KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 69.

*národní. Zločin tak veliký tato Kongregace Posvátného Officia (...) má za povinnost výše zmíněnou církev nebo sbor rozkolnický bez průtahu zavrhnout a vyloučit, jako skutečně tímto dekretem ve jménu a z moci Svatého Otce Benedikta XV. zavrhuje, odsuzuje a vylučuje, prohlašujíc zároveň, že výše jmenovaní kněží, bez rozdílu stupně, postavení a hodnosti, již samým skutkem upadli v exkomunikaci (...) a kdyby snad v ní tvrdošijně setrvali, mají být co nejdříve postiženi všemi tresty a překážkami stanovenými v posvátných kánonech.*¹²¹ Biskupové měli tento dekret vyhlásit, aby se k rozvracečské straně nepřidali další lidé. Církev byla napadána i „*pro svůj vznik v ‚hospodě‘, pro celkovou ideovou mělkost, plytkost až povrchnost.*“¹²²

Hlavním centrem církve se stal kostel sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Dne 25. ledna 1920 se zde konalo shromáždění, na němž byla vyhlášena první náboženská obec. Církev nebyla ještě státně uznána, a proto byly organizovány různé akce a pochody, které měly urychlit státní schválení. Veřejnost i státní úřady byly ohromeny velikostí průvodů, což zřejmě vedlo k tomu, že 15. září 1920 byla Církev československá státem uznána.¹²³

Již v průběhu prvního roku měla nově vzniklá církev v Československu 525 332 věřících, z toho 437 377 v Čechách, 61 786 na Moravě a 24 069 ve Slezsku, čímž se stala druhou nejpočetnější církevní organizací v Československu.¹²⁴ Zatímco na straně Církve československé věřících přibývalo, na straně církve římskokatolické věřící ubývali. Katolická církev se snažila získat věřící zpátky na svou stranu, a to např. zákazem spoluužívání kostelů či omezením latiny v liturgii. CČS jako nová církevní organizace nedisponovala vlastním majetkem, neměla chrámy ani možnost zajistit základní životní potřeby duchovních. Proto zaměřila svoji pozornost na majetek římskokatolické církve. Církev československá měla propůjčeno od obecních zastupitelstev a městských rad 76 kostelů a 65 kaplí. Představitelé církve římskokatolické označovali užívání kostelů Církvi československou za loupež,¹²⁵ což nepřátelství proti nové církvi podněcovalo. Začaly se objevovat konflikty, např.

---

¹²¹ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 50-56.

¹²² TONZAR, David, *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*, Praha 2002, s. 48.

¹²³ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a ThDr. víra Karla Farského*, Praha 1982, s. 52-53.

¹²⁴ MAREK, Pavel, *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*, Brno 2004, s. 13-15; BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí: 1918-1999*, Kostelní Vydří 1999, s. 56; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 56.

¹²⁵ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 59.

v Českých Budějovicích byl údajně kněz nově vzniklé církve kamenován u oltáře či ve Dvoře Králové napadl katolický děkan kněze CČS v průběhu bohoslužby.¹²⁶

Řešení „sporů o kostely“ přišlo teprve v polovině 20. let, kdy CČS tyto sakrální stavby vrátila zpět římskokatolické církvi a začala sama budovat nové sbory, stát zároveň zvažoval myšlenku pronajímání budov od římskokatolické církve, hlavně v případě nových kostelů (sborů), které byly financovány státem.¹²⁷

3.2 Začátky nově vzniklé církve

Z počátku svého působení se CČS hlásila k většině principů katolicismu. V únoru 1920 se církevní výbor zabýval návrhem na navázání kontaktů s českými evangelickými církvemi. V CČS začal narůstat spor o to, jakým směrem se bude církev vyvíjet. Karel Farský chtěl pokračovat v reformě a rozvíjet myšlenky katolických modernistů, zatímco Bohumil Zahradník-Brodský chtěl vycházet z již existujícího modelu. Větší šanci na úspěch měl Zahradníkův návrh, a to díky užšímu kontaktu a jednání se srbskou pravoslavnou církví. Na post biskupa byl navrhován Farský, ale zástupcům srbské pravoslavné církve připadal příliš svobodomyšlný. Během prvních tří let nedostávala církev od státní správy téměř žádné finanční prostředky. Ze začátku především proto, že nebyla uznána státem. Když došlo ke státnímu uznání církve, státní správa považovala její statut církve československé za neúplný a požadovala dokonalejší zpracování ústavy Církve československé.¹²⁸ Podle této ústavy bylo nutné požádat o státní schválení náboženských obcí, na základě čehož si ústřední církevní výbor mohl nárokovat finanční požadavky ze státního rozpočtu. Duchovní CČS byli do roku 1922 bez platu. První sjezd delegátů náboženských obcí se konal ve dnech 8.-9. ledna 1921 na pražském Smíchově. Měl zaujmout postoj k věroučným zásadám, ale Matěj Pavlík, který byl tímto úkolem pověřen, na tento úkol rezignoval a rozhodnutí, k jakému názorovému proudu se církev přikloní, odložil s tím, že nechce učinit unáhlené rozhodnutí. Na druhou stranu sjezd na naléhání B. Zahradníka-Brodského schválil jeho předchozí

---

¹²⁶ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 60.

¹²⁷ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 258-259; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 60-63.

¹²⁸ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 50-61; MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 222.

návrh, který se týkal další orientace církve, která měla směřovat k srbské pravoslavné církvi.¹²⁹

Otazníky ohledně dalšího směru církve měl vyřešit soubor srbské pravoslavné církve v odpovědi na memorandum. S většinou ze čtrnácti požadavků memoranda CČS souhlasila – například s používáním českého jazyka při obřadech a bohoslužbách, který bude později doplněn o staroslověnštinu. Dále akceptovala přechodné zachování dosavadní římskokatolické liturgie a dalších obřadů, které se budou průběžně přizpůsobovat v závislosti na národních tradicích. Souhlasila rovněž s požadavkem ustanovování duchovních a vyšších církevních funkcionářů se souhlasem církevních obcí s tím, že kněží nebudou muset být „přesvěcováni“. Dále přislíbila pomoc při výchově nového kněžského dorostu, nebránila zapojení žen do činnosti farních výborů a přijala myšlenku zajistit duchovním stálý plat apod.

Ve dnech 29.–31. srpna 1921 se konal druhý sjezd delegátů náboženských obcí.¹³⁰ Bylo zde upraveno znění prvního článku statutu a vypuštěna formulace o svobodě náboženského vývoje církve. Na sjezdu se delegáti náboženských obcí přiklonili k pravoslavné orientaci církve, což byl hlavní krok k převzetí episkopálního systému. Padlo rozhodnutí o ustavení tří diecézí – západočeské, východočeské a moravsko-slezské – a jako první biskupové CČS byli potvrzeni Karel Farský, Rudolf Pařík a Matěj Pavlík (Gorazd).¹³¹

Druhý sjezd zároveň přinesl definitivní obrat v chování modernistické opozice, která si uvědomovala dosah usnesení a nebezpečí, které jí hrozilo. Přitakání CČS srbské pravoslavné církvi mělo i své slabiny, např. problém svěcení biskupů. Při volbě biskupů Karla Farského a Rudolfa Paříka se objevilo ze strany smíchovské rady starších (sboru srbské církve) množství protestů. Oba totiž patřili k radikální modernistické straně, s jejímiž názory církev nesouhlasila, proto nebylo možné Karla Farského a Rudolfa Paříka vysvětit na biskupy. Období mezi lety 1921 až 1924 lze označit jako „pravoslavnou krizi“. Ovlivnilo ji vydání *Československého Katechismu* v srpnu 1922,

---

¹²⁹ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 227.

¹³⁰ MATYÁŠ, Milan, KALENSKÝ, Jiří, *Seznamujeme se s Církví československou husitskou*, Praha 1999, s. 45.

¹³¹ MAREK, Pavel, *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*, Brno 2004, s. 13-15; BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí: 1918-1999*, Kostelní Vydří, 1999, s. 56; KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 64.

kde měla být prezentována věrouka CČS, přičemž svým obsahem popírala základy křesťanského náboženství a monoteismu.¹³²

Příručka se stala terčem kritiky, např. Gorazd (Matěj Pavlík) ji charakterizoval takto: „*Některé jednotlivé věci jsou v něm pěkné, bojím se, že těmito částkami si získá přízeň. Avšak christologie a celé jeho pojetí křesťanství je nekřesťanské a stojí mimo půdu evangelia, prvotního křesťanství i křesťanských církví nynějších. To, co katechismus podává, jest přirozená ethika, tato však není ještě náboženstvím. Náboženství bez milosti Boží jest nemožné. Katechismus však o milosti Boží úplně mlčí. V souvislosti s tím ovšem i Kristus v katechismu je pouze prorokem (třebas největším), který učí a dává příklad, ale není to evangelium a prvotního křesťanství, který dává milost a je prostředníkem.*“¹³³

Většina příslušníků církve obsah *Katechismu* přijala, mimo CČS však byla v řadách pravoslavných přijata kriticky. V době Gorazdova pobytu v USA začal určovat směr vývoje církve Farský a podařilo se mu strhnout s sebou obce v Čechách i na Moravě. Gorazd byl za své nepřítomnosti zvolen biskupem, ale po návratu v roce 1923 na místo biskupa rezignoval, jelikož mu zůstala věrná jen malá část kněží a věřících. Po měsíci svoje rozhodnutí zvážil a pokusil se najít kompromis a východisko jak pro sebe, tak pro pravoslavný směr i CČS. Přišel s myšlenkou, že by pravoslavná frakce mohla uvnitř CČS tvořit celek s odlišnou ústavou a správou. Tuto myšlenku však Ústřední rada CČS 12. dubna odmítla.¹³⁴ V roce 1923 byly zřízeny diecéze v Praze a ve Slezsku. V červnu 1924 byl Karel Farský zvolen podle církevní ústavy patriarchou CČS. Již v srpnu toho roku se v Olomouci konala schůze stoupenců římskokatolické církve, kde bylo rozhodnuto o definitivním rozchodu s CČS. Období pravoslavné krize ukončil ve dnech 29.–30. srpna 1924 první řádný sněm CČS, který se stal v dějinách CČS důležitým mezníkem. Církev byla na sněmu nově definována a zároveň bylo přijato několik rozhodnutí, která otevřela novou cestu pro prosazení zásad Karla Farského. Tímto se

---

¹³² MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 228-240; MAREK, Pavel, *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*, Brno 2004, s. 13-15; KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha, 1982, s. 52-53.

¹³³ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 241.

¹³⁴ MAREK, Pavel, *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*, Brno 2004, s. 13-15; KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 54-55.

CČS definitivně odpoutala od pravoslaví a jeho stoupenci novou církev opustili. V roce 1925 byla Církev československá uznána i na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.¹³⁵

Dalším mezníkem ve vývoji byla účast ústřední rady CČS na konferenci konané 19. a 30. srpna 1925 v Stockholmu. Delegáti Karel Farský, Gustav A. Procházka a Rostislav Stejskal zde dosáhli zastoupení ve stálém výboru křesťanských církví. 26. listopadu 1926 podnikl Farský cestu do Spojených států amerických za účelem pastorační péče o náboženské obce CČS, které byly založeny biskupem Gorazdem.¹³⁶ Navštívil zde např. náboženské obce v Guttenberku, Trentoně, Perth Amboy, Mc. Keesportu nebo Binghamtonu. Po návratu z USA vážně onemocněl. Ještě před smrtí se zúčastnil jednání o úpravě výuky studentů CČS. Doporučoval církvi, aby usilovala o vlastní učiliště, jelikož se obával evangelického vlivu. Postupem času vážně nemocný Farský již téměř neopouštěl svůj byt a jen výjimečně přispíval do *Českého zápasu*. 12. června 1927 kolem patnácté hodiny ThDr. Karel Farský, zakladatel a první patriarcha církve československé, umírá.¹³⁷ Po jeho smrti byl jako druhý patriarcha zvolen Dr. Gustav Adolf Procházka.¹³⁸

---

¹³⁵ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005, s. 247-257; MAREK, Pavel, *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*, Brno 2004, s. 13-15; KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 58-69; BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí: 1918-1999*, Kostelní Vydří 1999, s. 57; Dnešní území ukrajinské Zakarpatské oblasti.

¹³⁶ KADEŘÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha 1982, s. 71.

¹³⁷ Tamtéž, s. 72-73.

¹³⁸ MATYÁŠ, Milan, KALENSKÝ, Jiří, *Seznamujeme se s Církví československou husitskou*, Praha 1999, s. 47; KAŇÁK, Bohdan, *Stručná historie*. In. Církev československá husitská [online]. © 2007 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z <http://www.ccsz.cz/view.php?id=18>.

Závěr

Předložená bakalářská práce se zaměřuje na osobnost a dílo Karla Farského a Církve československou. V úvodu jsou stanoveny cíle a dílčí témata této práce.

První kapitola se zabývá životem Karla Farského od narození, přes studentská léta, následné vysvěcení na kněze a jeho působením jako profesora náboženství na středních školách. Kapitola zmiňuje působení Farského jako člena Jednoty katolického duchovenstva a Ohniska, které bylo později rozpuštěno a místo něj byl založen Klub reformních kněží v čele s Karlem Farským až do doby, kdy byl nejdříve zvolen biskupem pražské diecéze a později prvním patriarchou Církve československé. V kapitole je nastíněno jeho rozdělení výukových osnov a jejich následné aplikování do škol.

Druhá kapitola předkládá přehled Farského literárních děl a jejich stručnou charakteristiku, následně jsou v kapitole vysvětleny některé základní prvky jeho teologie. Ve své teologii se Farský snažil přiblížit lidem náboženství, zejména křesťanství, stejně tak i Ježíše Krista nebo evangelium. Zmiňuje se o Novém zákoně a Duchu svatém, podle něj jde o neosobní božskou sílu. Jeho pojetí Ducha svatého se shoduje s pojetím křesťanským. Karel Farský byl prvním, kdo pojem Ducha svatého přinesl do teologie církve, tvrdil dále, že Bůh se vyskytuje v přírodě jako určitý řád, což bylo velmi často kritizováno. Tento názor však po založení nové církve opustil. V knize *Stvoření* odmítal jakýkoliv důkaz Boha a tvrdil, že jediným poznáním Boha je Duch Kristův. Mluví i o „novém“ náboženství, které by mělo být vedeno v duchu křesťanství, v souvislosti s tím se Farský odvolává na významné osobnosti a jejich myšlenky (Jan Hus, J. A. Komenský nebo Tomáš G. Masaryk). Tato část kapitoly představuje Farského jako zastánce konkordismu, směru, který usiloval o vědecký výklad Bible. Karel Farský se celý svůj život snažil vytvořit nový výklad evangelia, což byl také jeden z motivů pro založení nové církve.

Prvním dílem je *Liturgie*, která vznikla na základě nevyhovujícího *Českého misálu*. Předkládá celou Farského teologii, v níž ústřední význam má pojem Ježíše Krista, který je chápán jako hlava církve.

Druhým dílem, které je v bakalářské práci rozebíráno, je *Katechismus*, je psán formou otázek a odpovědí týkajících se Boha a učení Ježíše Krista. Bůh se zde projevuje ustavičným tvořením a člověk jej poznává postupně díky jednotlivým

zákonům. Farský zde tvrdí, že víra vede člověka ke svobodě, díky které pak může překonat obtíže v životě, a dosáhnout tak spásy. Zmiňuje se o prorocích, hlavně o Ježíši Kristu, kterého křesťané považují za největšího proroka. Uvádí zde i svůj názor na bohoslužbu, kterou chápal jako rozmluvu s Bohem. V závěru knihy se objevuje názor, že by každá církev měla vést lid k náboženství v duchu Ježíše Krista.

V díle *Český problém církevní* se oblevují souvislosti, ze kterých vznikla Církev československá. Farský chtěl oživit křesťanství, a proto zde představuje názory na reformu organizování církve, chtěl jimi zmírnit i rozpory v církvi. Tuto knihu psal jako katolický reformista. Došel však k názoru, že je svázán katolictvím natolik, že by reformace církve vedla jen k obnově staré církevní formy, a ne k vytvoření nového náboženství.

Knih *Papežství a národ český* se dotýká historických problémů v českých zemích. Byla to čistě dějepisně zaměřená kniha vydaná pod pseudonymem Pavel Nemo. Obrací se zde do historie hlavně v otázce papežství, římskokatolické církve, jejími vztahy k českému národu a dospívá k názoru, že český národ nemůže žít v „otroctví“ římského papežství.

Knih *Stát a církev* vznikla s použitím článků publikovaných v *Českém zápase*, ve kterých se Farský zabýval poměry českého státu a římské církve – hlavně politickými, hospodářskými a právními. Tvrdil, že bychom měli znát svou historii a pokud ji neznáme, nemůžeme dělat politiku národa ani vést církev. Snažil se vyjádřit zde historickou filozofii českého národa hlavně v oblasti náboženství. Domníval se, že římská církev si chce podrobit český národ, ale ten se proti tomuto snaží bránit.

V *Obřadní příručce církve československé* najdeme úsilí vytvořit obřady, které by stály mimo liturgii, jiné než byly obřady katolické, měla v nich být přítomna radost ze života a vymizet „exorcismy“.

Knih *Přelom* vznikla v důsledku Farského vnitřní krize, která se projevila už v roce 1918 při jeho plzeňském pobytu, kdy se do Plzně na vizitaci dostavil arcibiskup Huyn. Tuto událost charakterizuje jako důvod pro rozostření poměrů, což vedlo až k demonstracím. U Farského došlo v této době k zásadnímu zlomu a jeho úsilí se oddálilo od katolického smýšlení. Uvědomil si, že jeho představa reformace katolické církve není možná, protože každý pokus o to by byl potlačen. Změnil svůj reformní postoj v jasné revoluční přesvědčení a tuto změnu nazývá stejně jako samo dílo – přelom.

V knize *Z pode jha* vylíčil dějiny vzniku Církve československé. Dospěl k přesvědčení, že je třeba vytvořit novou společnost, kterou by měla být právě Církev československá. Rozebírá zde i situaci českého národa a přichází s návrhem jeho nápravy. Podle něj by se měl člověk vydat na cestu proti Římu, protože snahy o napravení v katolické církvi selhaly právě kvůli odporu Vatikánu.

Zpěvník písní duchovních vznikl v důsledku nedostatečnosti *Českého misálu*, obsahuje 65 hlavních písní a řadu písní nových. Farský se vydání tohoto zpěvníku bohužel nedočkal, protože nezvládl napsat dost vhodných duchovních písní.

Kapitola se zabývá i dalšími věroučnými knihami a nevydanými knihami – *Liturgika*, *Mravouka*, *Biblická čítanka Nového zákona*, které psal ještě v době svých sympatií s římskokatolickou církví.

Třetí kapitola se zabývá vznikem Církve československé, představuje konkrétní události, které vedly k jejímu založení, její organizaci, problémy v prvních letech po založení, jako byl např. spor o kostely nebo státní uznání. Zabývá se i vývojem církve ve dvacátých letech 20. století, sněmy a změnami, které se v tomto období v církvi udály. Církev se nejdříve hlásila k principům katolicismu, ale postupem času se začala od katolické církve odklánět, jelikož se jí nelíbily některé její praktiky, chtěla svobodu náboženského smýšlení.

Literatura

BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí: 1918-1999*. Kostelní Vydří 1999

FARSKÝ, Karel, *Český problém církevní*. Praha 1919

FARSKÝ, Karel, *Z pode jha: Vznik církve čsl*. Praha 1920

FARSKÝ, Karel. *Stvoření: Výklad k biblickému líčení vzniku světa v duchu církve čsl*. Praha 1920

FARSKÝ, Karel. *Přelom: Vzpomínkové feuilletony k dějinám CČS z r. 1918-1920*. 1921

FARSKÝ, Karel. *Stát a církev: Poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*. Praha 1924

FARSKÝ, Karel. *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Praha 1929

KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha 1982

KANÁK, Miloslav. *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy církve československé*. Praha 1951

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha 1983

MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno 2005

MAREK, Pavel. *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno 2004

MATYÁŠ, Milan a KALENSKÝ, Jiří. *Seznamujeme se s Církví československou husitskou*. Praha 1999

POKORNÝ, František. *Sborník Dra Karla Farského: Kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*. Praha 1928

TONZAR, David. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československá husitská*. Praha 2002

Periodika

Český zápas 2003-2010

Theologická revue 1989-1990

.

Internetové zdroje

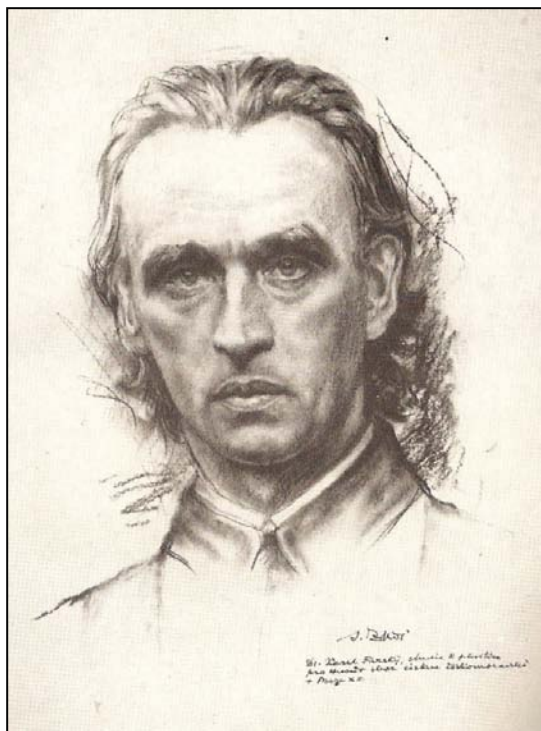
<http://www.ccsch.cz/view.php?id=18>.

<http://www.pravoslavslovo.ru/prilogicz/katolicizmus.htm>.

<http://buh.kvalitne.cz/krestanstvi/vypisky/katolickymodernismusakatlickateologieXXstoleti.htm>.

platné k 1. květnu 2013

Přílohy

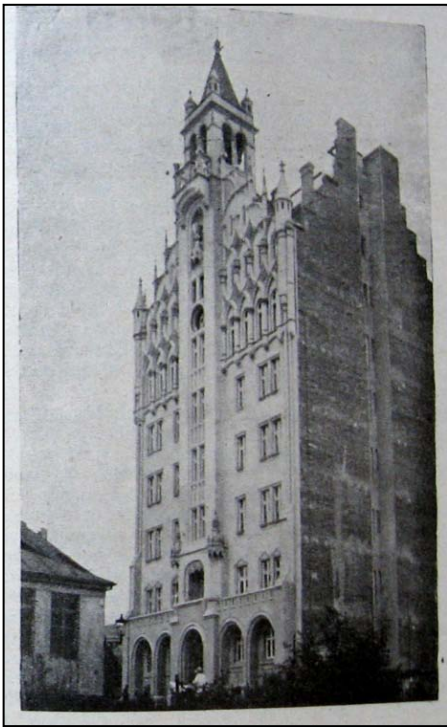
Obr. 1: Portrét Karla Farského

Obr. 2: Karel Farský

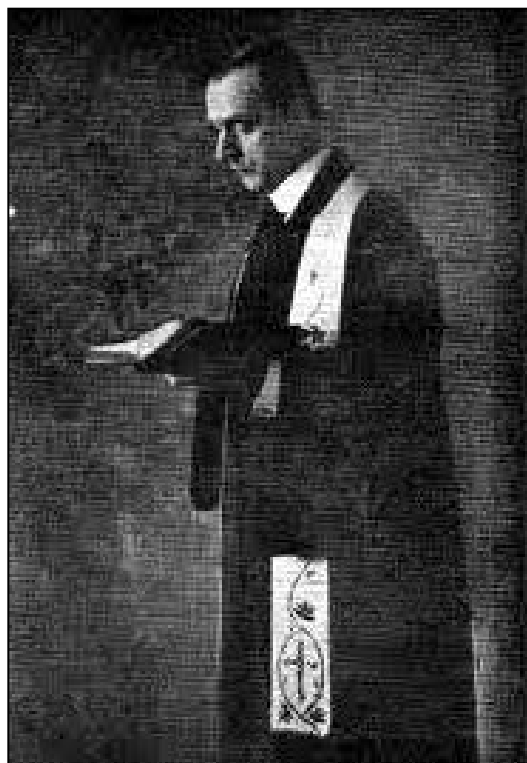
Obr. 3: Rodný dům Karla Farského

**Obr. 4: Bohoslovecká kolej
CČS v Praze**

Obr. 5: První biskupové CČS

**Obr. 6: Karel Farský při
bohoslužbách**

**Obr. 7: Cesta Karla Farského na lodi do
USA**

**Obr. 8: Pomník Karla Farského
v rodném Škodějově**